

безпеки, низька надійність. Водночас можна говорити й про низький рівень фінансової культури державної влади, про що свідчить недостатньо чітка державна політика щодо захисту прав споживачів фінансових послуг. Таким чином, фінансова культура, з одного боку, є двигуном розвитку ринку фінансових послуг, а з іншого, – його наслідком.

3) низький рівень доходів населення;

4) територіальна нерівномірність розподілу фінансової інфраструктури. Значна її частка знаходиться у м. Києві та великих обласних центрах;

5) недостатній рівень захисту прав споживачів фінансових послуг.

Забезпеченню доступності фінансових послуг в Україні сприятимуть:

- підвищення рівня соціальної відповідальності оферентів фінансових послуг та фінансової грамотності споживачів фінансових послуг;

- посиленню заходів держави щодо захисту прав споживачів фінансових послуг;

- інституційні та технологічні перетворення на ринку фінансових послуг, що включатимуть заходи з подолання інфраструктурних проблем, розвитку інноваційних способів надання фінансових послуг;

- перехід від державних програм боротьби з бідністю до програм щодо забезпечення одержання вищого рівня доходів і доступу до фінансування для стимулювання самозайнятості і поліпшення матеріального становища найбільш вразливих верств населення. Одним із напрямів цього процесу має стати розвиток технологій фінансування, в тому числі мікрофінансування малого бізнесу, стимулювання і спрощення початку підприємницької діяльності для широких верств населення. Водночас населення має стимулюватися щодо створення активних заощаджень, що сприятиме інвестиційній активності в країні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепция повышения доступности различных финансовых услуг и развития микрофинансирования в Российской Федерации на период 2012–2016 гг. – М. : Российский микрофинансовый центр. – 62 с.
2. Россияне более финансово грамотны, чем украинцы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://inpress.ua/ru/economics/13980-rossiyane-bolee-finansovo-gramotny-chem-ukraintsy>

Т.М. Вінцовська,

слухач Національної академії державного

управління при Президентові України,

м. Київ, Україна

*Керівник: доктор наук з державного управління, доктор філософії,
академик УАН, професор Я.Ф. Жовнірчик*

ВЛАСНІСТЬ В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ

Власність в економічному розумінні – це відносини між людьми з приводу привласнення (відчуження) об'єктів власності (засобів виробництва, предметів особистого використання, грошей тощо).

Світова фінансова-економічна криза, в яку увійшла економіка України наприкінці 2008 р., так і не досягнувши за двадцять років рівня виробництва 1990 р., підтвердила незаперечне теоретичне положення, що в основі ефективності соціально-економічних перетворень лежать відносини власності. Суперечності і деформації інституту власності сприяли формуванню в Україні такої соціально-економічної моделі, яка, за М. Вебером, у більшості аспектах нагадує авантюрно-спекулятивний капіталізм. «Розмиті» права власності не забезпечують захист підприємців від «патрімоніального» чиновника-бюрократа, що є основною перешкодою для формування сучасної економічної системи, яка відповідає вимогам ХХІ століття [1, с. 56].

В умовах демократизації економічної системи і формування ринкових відносин відбуваються істотні зрушення у відносинах власності. Це приводить до переходу від монополії держави на привласнення засобів і результатів виробництва та на управління ними до різноманітних форм власності,

що ґрунтуються на самостійності господарювання підприємств і передбачають широке роздержавлення власності та приватизацію.

Узагальнення досвіду реформування економіки східноєвропейських держав переконливо свідчить про те, що незважаючи на різноманітність рішень, прийнятих у цих країнах, в умовах перетворення державної власності і становлення нових форм господарювання найбільш пріоритетний розвиток одержують приватні підприємства, малі підприємства різних форм власності, кооперативи різного типу, різноманітні господарські товариства. Слід додати, що при виробленні особистих економічних моделей країни Східної Європи орієнтувалися на держави з розвинутою системою підприємництва, вносячи при цьому в рішення конкретних питань специфічні зміни і доповнення згідно з реально існуючими умовами функціонування економік своїх країн.

Актуальність дослідження інституту власності зумовлена тим, що в Україні за роки трансформації не сформований ефективний власник. Нові приватні власники не проходили суспільного відбору, а тому багато з них не володіють мистецтвом менеджменту, маркетингу, не розуміють проблем розвитку країни і бізнесу. Наслідком цього є деіндустріалізація економіки, домінування сировинних галузей та їх експортна орієнтація, засилля внутрішнього ринку імпортними товарами, критична залежність країни від зовнішніх ринків, глибоке майнове розшарування членів суспільства.

В такому ракурсі економічний зміст власності фактично нівелювався, зникав, оскільки втрачався сенс привласнення: народ-власник, а окремі громадяни-асоційовані співвласники, між якими не могли виникати відносини привласнення. За таких обставин питання права власності не виникає. Як одна, так і друга форми передбачали наявність відповідної системи управління та розподілу результатів використання об'єктів власності.

В наукових дослідженнях акцентувалась увага, що джерелом збереження і примноження власності є праця усіх працюючих. Ілюзія народності власності, яка десятиріччями прищеплювалась народові, породила відповідне ставлення, що знайшло своє відображення у зниженні ефективності виробництва, продуктивності праці. У суспільній свідомості сформувалося своєрідне спотворене уявлення «народності» власності – у себе вкрасти не можливо. Не дивлячись на каральні заходи влади широко розповсюдилось явище приписок та «несунів» як в містах, так і селах. Очевидним стало відсутність ефективного власника та необхідність трансформації соціалістичного інституту власності. На офіційному рівні вона звелась до проблеми зміни власника шляхом роздержавлення та приватизації.

Результатом процесів роздержавлення і приватизації власності, які впроваджуються в Україні, мають бути формування багатокладної соціально орієнтованої економіки ринкового типу, подальший розвиток приватної та колективної форм власності, а також створення умов для їх рівноправного існування.

В останні два десятиліття українська влада до проблем інституту власності ставилась поверхово. Вважалось, що зміна власника – передача майна із державної власності у приватну – вирішить всі соціальні та економічні проблеми країни. Суспільству нав'язувалось спрощене уявлення до змісту власності та процесу її трансформації. Це знайшло своє відображення, що, копіюючи «Економікс», в деяких підручниках та навчальних посібниках з економічної теорії зникла тема власності.

У широкому розумінні роздержавлення та приватизація охоплює економіко-правові та організаційно-правові заходи щодо обмеження монополізму держави та формування ефективного власника. Відповідно до теорії сучасного інституціоналізму в умовах ринкового господарства особливе значення набуває правове забезпечення відносин власності. Три головні його складові – право володіння, право користування та право розпорядження – виступають як базові норми існування інституту власності на ринку. Чітке розмежування прав власності зменшує невизначеність у взаємодії економічних суб'єктів та відбувається оптимізація використання обмежених ресурсів [2, с. 107]. Для економік перехідного періоду характерним є високий рівень невизначеності умов господарювання та загальний дефіцит ресурсів. Отже, правове регулювання відносин власності стає вихідним пунктом усіх трансформаційних відносин у суспільстві. В Україні роздержавлення та приватизація здійснювалась на теоретичних засадах трактування сутності власності радянського періоду, який передбачав соціалістичний підхід з «поділити порівну» незалежно від участі громадянина у її формуванні та примноженні. «Забрати у держави – віддати народу» – саме під таким гаслом проводилась приватизація об'єктів державної власності. Це гасло було позитивно сприйнято суспільством, як соціально-справедливе і найбільш прийнятне нібито для формування ефективного власника.

Відсутність ефективного власника, нелегітимність власності в Україні є одним із факторів консервації структурно-технологічної відсталості виробництва. Склалася парадоксальна ситуація: вигідно не виробляти, а отримувати ренту з власності, створеної попередніми поколіннями. Отже, в

тій чи іншій формі безплатна приватизація державного майна не стала заставничою умовою створення ефективного власника, який націлений продукувати власне багатство працею чесного підприємця. Відображенням цього є, що за часи незалежності України частка збиткових підприємств коливається в межах 36–40 %, власники яких не виявляють бажання відмовитись від неприбуткового бізнесу [5, с. 61].

З іншого боку, сформувалась, за термінологією М. Вебера, «система неконтрольованого панування чиновництва», яке також не зацікавлене у раціонально-продуктивному використанні об'єктів власності [3, с. 64]. Крім того, за відсутності належних знань управління економічними процесами в умовах ринкової економіки, нерідко владні структури сприяють, що власниками підприємств стають люди, які не є носіями загальнонаціональних інтересів і бізнескультури. Випячування багатства стало характерною властивістю представників і бізнесу, і влади. Принцип збагачення став всеохоплюючим, підпорядковуючим собі організацію економічного життя, мораль і право, породжуючи загальну корупцію і хабарництво. Це є відображенням того, що приватизаційні процеси породили нові форми суперечності між володінням, використанням та розпорядженням власністю, коли де-юре власник є, але його права надто невизначені, що дає можливість іншим суб'єктам через владну корумповану бюрократичну систему посягати на них і спричинює відсутність достатніх мотивів та важелів державного впливу на удосконалення галузевої та технологічної структури економіки. Адже відомо, що однією з умов успішного функціонування економічної системи є точне визначення прав власності. Якщо власником є господар, то він прагне до більш ефективного використання власності. Чим точніше і надійніше захищені права власності, тим прозорішим стає зв'язок між дією і результатом цієї дії, здійснюваної власником, його добробутом чи розоренням. Коли специфікація прав власності відсутня, відбувається процес розмивання прав власності. При цьому відбувається розрив між діяльністю та її результатами, а це у свою чергу веде або до деградації, або до втрати власності. Специфікація прав власності не виникає сама по собі. Вона включає оцінку цих прав, а їх захист передбачає певні витрати. Точність специфікації прав власності знаходиться в прямій залежності від того, які вигоди можна отримати і які витрати при цьому необхідно здійснити. Співвідношення між вигодою та витратами на здійснення точності визначення специфікації прав власності є тим мірилом, який забезпечує прозорість та публічність їх реалізації.

Стосовно економічної системи України, то інститут права власності є неповним, похідним і залежним від політичної влади. Це вигідно правлячій номенклатурі і бізнесу. Крім того, що це дає можливість отримувати кожному з цих суб'єктів недеklarовані доходи, бізнес має доступ до дефіцитних ресурсів, а влада має можливість уникати відповідальності перед суспільством за взяті на себе зобов'язання. Інституційно-правовий вакуум заповнюється пануванням неформальних відносин в економіці, домінуванням ролі адміністративної влади у господарських відносинах, дефіцитом довіри суспільства до усіх гілок влади [5, с. 12–19].

Реформування інституту власності повинно підпорядковуватись загальнонаціональним та народногосподарським інтересам, а не ідеології індивідуалізму. Необхідно розробити механізми роз'єднання кланово-корпоративного об'єднання бізнесу і влади, обмежити можливості отримувати неекономічні доходи шляхом ліквідації відносин «блату», «земляцтва», «кумівства» тощо. Для цього необхідно підвищити рівень специфікації і захисту прав власності, удосконалювати механізми контролю та управління державною власністю. Деформовані відносини власності не вдасться швидко побороти. Важливо у найкоротший час змінити психологію успішних бізнесменів: багаті повинні багатіти виключно за умови, коли зростатиме добробут всієї соціально-класової спільноти українського суспільства. Адже соціально-економічна та політично-класова стабільність суспільства є запорукою сталого економічного розвитку України.

Привласнення і відчуження

- Привласнення – це економічний процес, спосіб перетворення предметів, явищ природи і суспільства, їхніх корисних властивостей на реальні умови життєдіяльності економічних суб'єктів.
- Парною категорією привласнення є відчуження. Відчуження – процес перетворення діяльності та здібностей людини на самостійну силу, оречевлення результатів функціонуючої індивідуальної та суспільної праці з перетворенням власності суб'єктів на об'єкти економічних відносин.

Тип, форма, вид власності

- *Тип власності* визначає найбільш узагальнені принципи її функціонування, сутність характеру поєднання робітника з засобами виробництва.
- *Форма власності* – це стійка система економічних відносин і господарських зв'язків, що обумовлює відповідний спосіб та механізм поєднання робітника із засобами виробництва.

- *Вид власності* характеризується конкретним способом привласнення благ та методами господарювання.

Володіння, розпорядження, користування

- Володіння характеризує необмежену в часі належність об'єкта власності певному суб'єкту, фактичне панування суб'єкта над об'єктом власності.
- Розпорядження – здійснюване власником або делеговане ним іншим економічним суб'єктам право прийняття планових і управлінських рішень з приводу функціонування і реалізації об'єкта власності.
- Користування (використання) – процес виробничого застосування і споживання корисних властивостей об'єкта власності, а також створених за його допомогою благ

Повний “пучок” прав власності (за А.Оноре)

1. Право володіння
2. Право користування
3. Право управління
4. Право на дохід
5. Право суверена (право на „капітальну вартість”)
6. Право на безпеку
7. Право на передачу благ у спадщину
8. Право на безстроковість володіння благом
9. Заборона шкідливого використання
10. Право на відповідальність у вигляді стягнення
11. Право на залишковий характер

ЛІТЕРАТУРА

1. Геєць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України / Геєць В. // Економіка України. – № 3. – 2010. – С. 4–20.
2. Олейник А.Н. Институциональная экономика / А.Н. Олейник. – М. : Инфра-М, 2000. – 416 с.
3. Работяжев Н. Социально-политические факторы формирования инвестиционного имиджа России / Н. Работяжев // Мировая экономика и международные отношения. – 2011. – № 3. – С. 57–66.
4. Реформи в Україні: ідеї та заходи / під ред. Януша Ширмера і Девіда Снелбекера. – К. : Альтерпрес, 2000. – 220 с.
5. Статистичний щорічник України за 2009 рік [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – К : Консультант, 2010. – 566 с. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>. 8. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Mohr Siebeck, 1980.

О.М. Головченко,

*доктор економічних наук, професор,
Міжнародний гуманітарний університет,
м. Одеса, Україна*

ІНТЕГРАЛЬНА ОЦІНКА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Сьогодні проблеми економічного розвитку регіонів України є визначальними для економічного зростання та соціальної стабільності у державі. Для оцінки рівня економічного розвитку регіону застосовують безліч методик.

Визначальними серед них є: моніторинг основних соціально-економічних показників, співставлення їх з граничними значеннями, що мають бути не менші (не більші) за середньосвітові; методи експертної оцінки; метод аналізу і обробки сценаріїв; методи оптимізації; теоретико-ігрові методи; методи багатовимірної статистичної аналізу; методи теорії штучних нейронних мереж; методи теорії нечітких множин.